

Доленосна зустріч Ліста в Україні: реванш у виконавця

У статті розглядається тема знайомства та подальших відносин Ф. Ліста з К.Вітгенштейн, простежується доленосний вплив подоланки на творчість великого піаніста.

Ключові слова: К.Вітгенштейн, Воронинці, припинення активної концертної діяльності, композиція, диригування, педагогічна діяльність.

Постановка проблеми в загальному вигляді... Музика Ліста – великого сина угорського народу – давно належить до тих скарбів світової культури, до яких сьогодні все з більшою інтенсивністю долучається українська публіка. Та, слухаючи геніальну, безсмертну музику, не варто забувати про життя її творця: яскравого, багатого на визначні події, насиченого напруженою працею та грандіозною музично-громадською діяльністю, в тому числі й в Україні.

Аналіз досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми... Дослідженню життя та творчості великого піаніста і композитора Ференца Ліста присвячено роботи Я.Мільштейна, Д.Гаала, В.Александрової, О.Мейліх та ін.. Однак надзвичайно мало відомо про перебування геніального музиканта в Україні. У працях М.Кузьміна, О.Зінкевича, Д.Колбіна, А.Волкера, М.Кушки, Л.Вольської та ін., відстежуються картина та хронологія перебування Ліста в нашій країні, уточнюються деякі маршрути його подорожей, а також висловлюються припущення щодо місця написання композитором всесвітньо відомої «Угорської рапсодії» №2.

Формулювання цілей статті... У даній статті ми прагнули довести, що зустріч Ф.Ліста з К.Вітгенштейн в Україні була доленосною для геніального виконавця тим, що під впливом і при підтримці саме цієї жінки з Поділля він поставив на перше місце композицію, диригування й педагогічну діяльність.

Виклад основного матеріалу... На гастролі до гостинного Києва Ференц Ліст (1811 – 1886) прибув у середині січня 1847р., де його приваблювали ще й так звані контракти (ярмарок, що проходив з 15 січня по 1 лютого), куди в цей час приїздило багато поміщиків і торгових людей [2, с.2].

Перший концерт Ліста пройшов у залі Контрактного будинку і мав величезний успіх. Публіка була у захваті від виступу піаніста. Наступні два концерти відбулися в залі Університету св. Володимира, де серед привілейованих долею щасливців знаходилася й одна з найбагатших поміщиць Правобережної України – княгиня Кароліна Сайн-Вітгенштейн. Вона прибула до Києва у торгових справах і з цікавості вирішила піти в Університет на концерт Ф. Ліста. Музикант справив на княгиню величезне враження як своєю зовнішністю, так і виконавською майстерністю [2, с.3].

Невдовзі, зайшовши до костелу, Кароліна почула хорове виконання «Pater noster». Дізнавшись у органіста, хто автор твору, глибоко релігійна, заможна пані з Поділля тепер вже знала, що Ференц Ліст – значно більше, ніж просто віртуоз і талант: він один з тих Божих обранців, яких називають геніями [3, с.263].

За квиток на благодійні концерти, які Ліст давав у Києві на користь бідних, деякі щедрі відвідувачі платили до 5 карбованців, однак Кароліна анонімно заплатила в касу набагато більше – 100 крб., що у ті часи було нечувано великою сумою. Про це повідомив музиканту його імпресаріо Беллоні, якому й було доручено дізнатися, що це за дама і де живе, щоб особисто подякувати слухачці за такий щедрий благодійний внесок.

Вже наступного дня Ліст володів потрібно йому інформацією про ім'я і титули Кароліни Вітгенштейн – доньки одного з найзаможніших польських панів Петра Івановського. Одразу після концерту піаніст поїхав до княгині, де «перед ним постала жінка зовні не дуже приваблива, але розумна, вихована, музикальна, з вольовою, незалежною вдачею» [5, с.45]. Ференц дізнався, що за свої двадцять вісім років вона багато подорожувала, об'їздивши Європу. Кароліна була близькою подругою Марії Потоцької, яку часто відвідували в Парижі Ліст і Шопен. Тепер вона жила дещо усамітнено, в одному з великих маєтностей на Вінничині – Воронинцях, разом з десятилітньою донькою Марією. Стосунки з чоловіком, князем Миколою Сайн-Вітгенштейном (молодшим сином російського фельдмаршала Петра Вітгенштейна, героя війни 1812 року), вже декілька років як були припинені. То ж, Кароліна могла цілковито поринути у світ музики, читати філософську та історичну літературу, поезію; вивчати картини власної колекції; вчитися управляти своїми маєтностями, а також виховувати доньку в тому благородному дусі, який був гордістю родини Івановських [5, с.46].

Так, випадково, Ліст познайомився з жінкою, яка подарує митцеві велике духовне піднесення, стане для нього не тільки коханою, а й музою, вірною подругою на обраному митцем тернистому шляху вічних пошуків у мистецтві, філософії, в житті.

Через декілька днів Кароліна Вітгенштейн запросила Ліста відпочити у Воронинцях (тепер Воронівці Хмельницького району Вінницької області), на що він погодився. Та, на жаль, візит тривав лише декілька днів, бо піаніст мав рушати у концертне турне. Ференц розлучався з княгинею, будучи глибоко впевненим у тому, що зустрів жінку своєї мрії.

Дослідниця Людмила Вольська у статті «Ліст в Україні: хронологія і географія» [2, с.1-13] уточнює деякі маршрути подорожей маестро. Так, стає відомо про концерти піаніста в Житомирі, Курилівці, Немирові; про гастролі Західною Україною та зупинки в Бердичеві, Камянці-Подільському і Чорному острові Хмельницької області (у графа Пшездецького), де за припущенням автора, композитором була написана «Угорська рапсодія» № 2 (за версією вінницького дослідника Н.М.Кушки – у Воронинцях [5, с.47]). Також Л.Вольська наводить документальні підтвердження про концерт Ліста у Кременці, описує його перебування у Львові, Чернівцях та Яссах, де через хворобу композитора була відкладена на тиждень поїздка до Константинополя [2, с.5-9].

Після серії блискучих концертів у Туреччині (липень 1847 р.), на пароплаві «Петро Великий», угорський музикант прибув до Одеси, де на нього чекали К.Вітгенштейн зі своїм чоловіком. Там Ліст дав шість концертів, один з яких – благодійний [4, с.118].

Очевидно, що в Одесі питання про розлучення Кароліни з Миколою Вітгенштейном вже обговорювалося між ними. Хоча князь і супроводжував скрізь дружину, та на думку А. Волкера, він приїхав до Одеси не стільки через велику любов до Кароліни, скільки через бажання поближче познайомитися з Лістом [11, с.41]. Сама ж К. Вітгенштейн приїхала, щоб... подарувати маестро диригентську паличку з натяком на те, що *цілком підтримує його бажання покинути нескінченні й виснажливі гастролі*, які відвертали розчарованого у своїй просвітницькій діяльності (її кульмінація припадає на пік концертної діяльності) музичного генія від головного – *композиції, диригування, педагогічної діяльності* [5, с.46].

Отримавши запрошення від подружжя Вітгенштейн провести осінь та зиму в Воронинцях (при цьому князь на час візиту відїжджає до Берліну), Ф.Ліст вирушає до Миколаєва та Єлисаветграду (Кіровограду), щоб дати свої *останні концерти й закінчити блискучу кар'єру піаніста-віртуоза*.

В кінці вересня К.Вітгенштейн повернулася у Воронинці, куди через тиждень прибули й Ліст з Беллоні. Нарешті Ференц міг насолодитися пристрасними почуттями, природою, творчістю. У листі до матері він писав, що тут, у дуже видатної жінки, він проведе два чи три місяці «без концертів, без перешкод, без хвилювань», що було для нього новим [8, с.159]. *Іноді* піаніст виїжджав у маєтки на запрошення знатних панів і виступав у них [9, с.9 - 10].

У Воронинцях Ліст написав ряд п'єс, присвячених Кароліні: «Поклик», «Благословіння Бога в самотності», «Гімн коханню», які пізніше увійшли до циклу «Поетичні та релігійні гармонії» [2, с.11]. Із величезною наснагою маестро працював над своєю першою симфонічною поемою «Що чути на горі» (також присвячену коханій), розпочав роботу над «Данте-симфонією» за програмою «Божественної комедії» Данте, створив (на основі почутих у маєтку пісень) фортепіанний цикл «Glanes de Woroninse» («Колосся Воронинець»), який складається з трьох п'єс: «Українська балада» (Думка), «Польські мелодії» і «Жалоба» (Думка), присвячений князні Марії Вітгенштейн [7, с.268].

Ліст і Кароліна вже не уявляли життя один без одного. До жінки, яку колись майже насильно віддали заміж у сімнадцятирічному віці, нарешті прийшло справжнє кохання. Вона вирішила за будь-яку ціну розлучитися із законним чоловіком для того, щоб поєднати свою долю з Ференцом. Та дозвіл на розлучення й нове вінчання треба було отримати у російського імператора і Папи Римського.

У січні 1848р. Ліст змушений був покинути Російську імперію, оскільки закінчувалася віза.

У лютому Ференц поїхав до Веймара, вирішивши поселитися там надовго. Кароліна, готуючись до відїзду, продала один зі своїх маєтків. І лише навесні, з великими труднощами, їй вдалося виїхати за кордон за декілька годин до того, як навмисно присланий із Петербургу кур'єр привіз наказ про закриття кордону у зв'язку з революцією 1848р. [1, с.70].

Так, *залишивши поприще піаніста-віртуоза*, Ліст оселився у Веймарі (прожив там до 1861р.), який був резиденцією герцогині-сестри імператора Миколи I. Очевидно, через неї Ліст сподівався домогтися розлучення й нового вінчання з Кароліною Вітгенштейн - хазяйкою свого дому та вірною подругою.

Оскільки Ф. Лісту було дано право керувати музичним життям міста, він *переніс просвітницький акцент на діяльність постановника*, запропонувавши надзвичайно цікавий план докорінної *реформи оперного театру*. Ведуче місце відводилося передовим музичним творам, які мали задовольняти художні запити народу. В репертуарі з'явилися опери Глюка, Моцарта, Бетховена, а також сучасників – Шумана, Вагнера та інших. У симфонічних програмах виконувалися твори Й. С.

Баха, Бетховена, Мендельсона, Берліоза, а також самого Ліста. Однак, публіка була незадоволена репертуаром театру, група й музиканти скаржилися.

Головним підсумком цього періоду стала *напружена композиторська робота*: було впорядковано, закінчено та перероблено безліч творів, написано фортепіанні концерти, рапсодії, сонату Сі мінор, етюд, романси, перші симфонічні поеми. Разом із Кароліною Ліст писав статті, есе, розпочав книгу про Шопена, давав безкоштовні уроки молодим музикантам з усього світу.

Наприкінці 50-х надія на вінчання з жінкою, з якою Ліст прожив пліч-о-пліч багато років і яку називав своїм «душевним близнюком», остаточно тоне. До того ж, Ліст був *розчарований нерозумінням своєї музичної діяльності у Веймарі* [12].

Кароліна, будучи глибоко релігійною людиною, *стала наполягати на тому, щоб Ліст став ченцем* [6, с.30]. У Римі, куди вони переселилися на початку 60-х, Ліст прийняв малий постриг і звання абата (1865р.), внаслідок чого його творчі інтереси лежали тепер переважно в області церковної музики. Грав піаніст надзвичайно рідко.

У 1866 р. Ліст знову поїхав у Веймар, куди до нього, як і раніше, приїжджали молоді музиканти (серед них Гріг, Бородін, Зілоті).

З 1875 р. педагогічна та композиторська діяльність Ліста зосереджувалася переважно в Угорщині. В цей час його донька Козима стала дружиною Вагнера (однодумець Ліста з приводу ідеї синтезу мистецтв). Після смерті чоловіка вона продовжувала організовувати вагнерівські фестивалі в Байройті, на одному з яких у 1886 році Ліст застудився. Незабаром застуда перейшла в запалення легень. 31 липня 1886 року світ втратив великого композитора, піаніста, педагога, диригента, публіциста, одного з найвидатніших представників музичного романтизму [10].

Висновки... Після розлучення з першою дружиною Марі д'Агу, чимало знатних дам виявляли увагу до Ференца Ліста, однак у жодній з них так гармонійно не поєднувалися розум, освіченість, витончена шляхетність та широке коло поглядів з неповторною жіночою чарівністю, як у Кароліні Вітгенштейн [1, с.69]. Завдяки цій жінці композитор «вперше відчув потребу жити в своїй родині, в своєму домі, в оточенні люблячих людей, повністю віддаючись улюбленій справі» [5, с.47].

Таким чином, для одного з найвідоміших піаністів ХХІ століття Ференца Ліста зустріч з Кароліною Вітгенштейн стала доленосною. Саме у Воронинцях композитором було розплановане подальше життя, і саме тут за підтримки Кароліни Ліст остаточно визначився в своїй творчості, впевнено поставивши на перше місце композицію, диригування і педагогічну діяльність.

Список використаних джерел та літератури:

1. Александрова В., Мейлих Е. Ференц Лист 1811-1886 / В.Александрова, Е. Мейлих. - Ленингр.: изд-во «Музыка», 1968. – С. 69-70.
2. Вольская Л. Лист в Украине: хронология и география / Людмила Вольская. [Електронний ресурс] Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/Soc_Gum/Pvm/2009_24/Section2/Volskaya.htm. - Заголовок з екрану. 187-197.
3. Гаал Д.Ш. Лист / Д. Ш. Гаал [пер. с венг. Г. Лейбутина; муз. ред. и прим. Л. Шкляревской]. – М.: Правда, 1985. – 416с.
4. Зінькевич О. Ференц Ліст в Україні / О. Зінькевич // Український музичний архів: Документи і матеріали. – К., 1995. - Вип. 1. - С.105 – 125.
5. Кушка Н.М. Подільська осінь Ференца Ліста / Н.М. Кушка // Країна знань. – 2007. - №9. - С.45-47.
6. Мильштейн Я. Лист / Я. Мильштейн. – М. : Госмузиздат, 1958. – С. 28-29.
7. Мильштейн Я. Ференц Лист / Я. Мильштейн [изд. 2-е, расшир. и доп.]. – М. : Музыка, 1970. - Т.1. - 864с.
8. Надор Т. Если бы Лист вел дневник / Т. Надор. – Будапешт : Корвина. – 1988. – 350 с.
9. Franz List Briefe an die Furstin Cariline Sain Wittgenstein. – Leipzig, 1899.
10. [http://ru.wikipedia.org/wiki/Лист Ференц](http://ru.wikipedia.org/wiki/Лист_Ференц)
11. Walker A. Franz List, the Weimar Years, 1848-1861. [Text] / A. Walker. – Cornell University Press, 1993. – 656 p.
12. [www.uk.wikipedia.org/wiki/Ференц Лист](http://www.uk.wikipedia.org/wiki/Ференц_Лист)

Анотація

В статтє рассматривается тема знакомства и последующих отношений Ф. Листа с К. Витгенштейн, прослеживается судьбоносное влияние подольки на творчество великого пианиста.

Ключевые слова: *К.Витгенштейн, Воронинцы, композиция, дирижирование, педагогическая деятельность.*